

Hakuna en Matata, de oude pantserkrokodillen van Diergaarde Blijdorp

▲ Het Krokodillenverblijf, Ansichtkaart uit 1920. (archief Diergaarde Blijdorp)

Gerard Visser [ontwerper dierenverblijven en projectleider, Diergaarde Blijdorp*; g.visser@rotterdamzoo.nl]

Lange tijd zijn de pantserkrokodillen Hakuna en Matata de twee oudste bewoners van Blijdorp geweest. Al voor de Tweede Wereldoorlog bewoonden de reptielen de Diergaarde en zij hebben aan den lijve ondervonden hoe de Rotterdamse dierentuin veranderde. In 2014 en 2015 stierven ze van ouderdom. Een groot gemis, want met het heengaan van Hakuna en Matata verdween ook een stuk geschiedenis. Hoe ver die geschiedenis terug gaat? Dat ligt eraan hoe oud de pantserkrokodillen uiteindelijk zijn geworden.

Josephine Baker

Er doen twee versies de ronde over hoe de beroemde Blijdorpse pantserkrokodillen (*Mecistops cataphractus*) in de oude Rotterdamse Diergaarde aankwamen. De spannendste versie heb ik uit de mond van de oude en al geruime tijd overleden hoofdreptielenverzorger (oppasser heette dat toen) Joop van der Werff. Hij wist dat de dieren rond 1920 samen met een aantal Mississippialligators (*Alligator mississippiensis*) in een schoenendoos zouden zijn aangekomen en werden overhandigd door de Amerikaanse zangeres en actrice Josephine Baker. De andere (wat saaiere) versie is dat het tweetal rond 1930 was aangekocht bij

een dierenhandelaar. Toen was aankoop nog een gebruikelijke manier om dieren te verwerven - inmiddels gebeurt dat (in moderne westerse) dierentuinen zo goed als niet meer. Hoe dan ook, de exacte datum van aankomst is niet meer te achterhalen. De dierenadministratie van de oude Diergaarde is namelijk bij het bombardement in 1940 bijna geheel verloren gegaan.

Speurtocht naar gegevens

Om wat meer te weten te komen, is gezocht naar foto's van het Reptielenhuis in de oude Diergaarde, in oude tuingidsen, op internet en in 'Blijdorp Geluiden', het vroegere tijdschrift van de Diergaarde. Er zijn aardig wat plaatjes te vinden van het krokodillenbassin in het centrale deel van dat gebouw. Dat was een bonte mengeling (of misschien liever stapeling) van soorten. Alligators, krokodillen en verschillende soorten grotere schildpadden verdrongen elkaar op het krappe eilandje. Dierenwelzijn stond nog niet echt hoog op de agenda.

Als we er van uitgaan dat ze tegen 1920 als pasgeborenen aankwamen, dan kunnen ze dus niet zichtbaar zijn op de foto's van 1907, de plaatjes van 1920 of op de Ansichtkaart uit circa 1925. Maar deze afbeeldingen geven wel een

indruk van het toenmalige verblijf in de oude Diergaarde. Het moet tijdens het voeren van de dieren een vreselijk kabaal zijn geweest en ik denk dat de dieren vaak beschadigd uit de voedselcompetitie tevoorschijn kwamen.

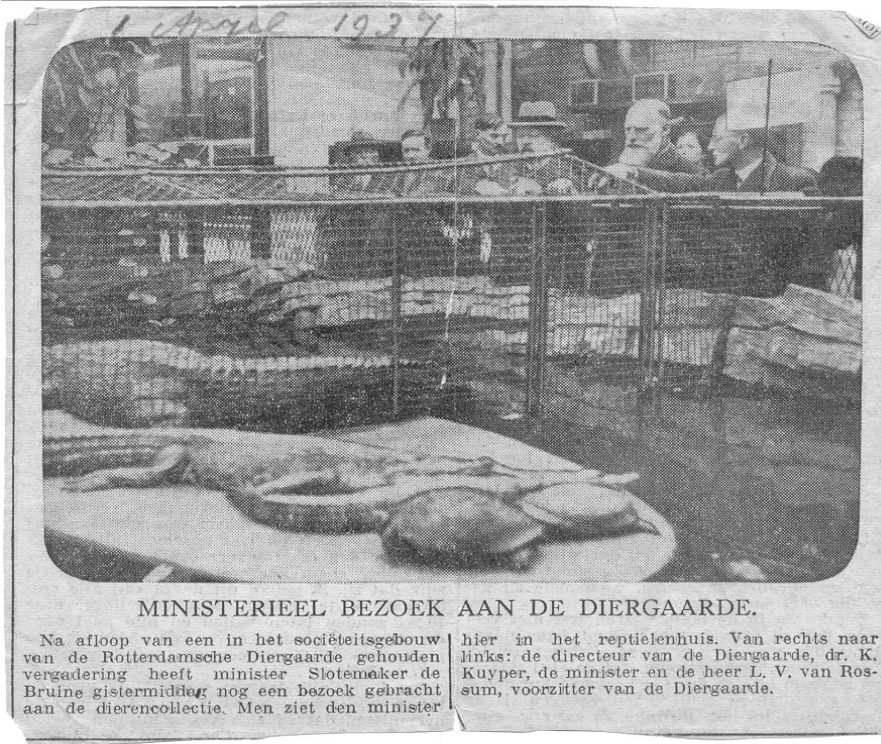
Krantenbericht

Op 1 april 1937 bezocht toenmalig minister van onderwijs Jan Rudolph Slotemaker de Bruine het reptielenverblijf in de Diergaarde. Op de foto van het krantenbericht dat daar verslag van doet zien we op de voorgrond twee kleinere spitsnuitige krokodillen. Het is verleidelijk om te denken dat dit Hakuna en Matata zijn, de ene wat groter dan de andere. Maar we kunnen daar niet zeker van zijn. De spitsnuitige krokodillen zijn door een hek gescheiden van de veel loggere alligators. Dat hek zal dus wel nodig zijn geweest na de nodige bijtincidenten. Op dat moment zouden onze pantserkrokodillen dus 17 jaar oud moeten zijn. Dat kan overeenkomen met de maat die die dieren daar hebben, zeker als ze wat krap gevoerd werden.

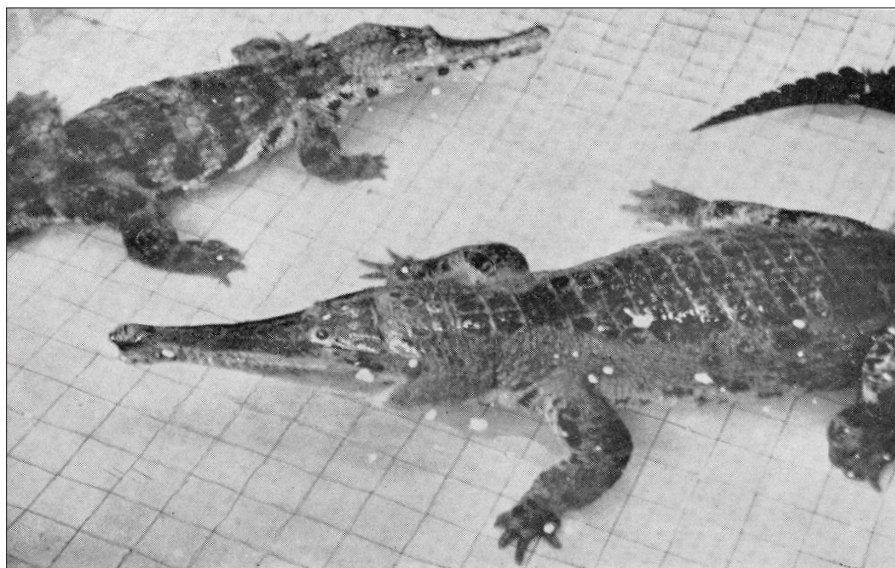
Rivièrahal

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog verhuisden alle alligators en de twee pantserkrokodillen naar de

* curator Vissen en Reptielen, Diergaarde Blijdorp 1984-2009

▲ Krantenbericht met daarin afgebeeld het krokodillenverblijf in de oude Rotterdamsche Diergaarde, 1937. (archief Diergaarde Blijdorp)

▲ De pantserkrokodillen heetten in Diergaarde Blijdorp jarenlang 'spitssnuitkrokodillen'; 1963. (archief Diergaarde Blijdorp)

nieuwe Diergaarde, naar een verblijf in de Victoria-serre. Dat bevond zich in de pas afgebouwde plantenvleugel van de Rivièrehal. Van dat verblijf bestaan naar mijn weten alleen foto's waarop de alligators te zien zijn, maar de pantserkrokodillen overleefden niettemin als een van de weinige dieren het Duitse bombardement in de meidagen van 1940.

In 1965 werd dit verblijf omgebouwd tot een vogelverblijf, de Van Harencarspelvolière. Tegenwoordig wordt het bewoond door een paar hyacinthara's (*Anodorhynchus hyacinthinus*). De reptielen bleven

in de Victoria-serre tot in 1953 een apart reptielenhuis werd geopend in de voormalige theeschenkerij. De pantserkrokodillen werden gehuisvest in het rechter verblijf; links zaten de alligators. Op een foto in Blijdorp Geluiden uit 1963 is het stel pantserkrokodillen in detail zichtbaar. Inmiddels heeft dat gebouw opnieuw een horeca-functie: het is het restaurant 'De Poort van Azië'.

Spitssnuiten

In die tijd werden de pantserkrokodillen in Blijdorp 'spitssnuitkrokodillen' genoemd. Een onjuiste naam die

jarenlang in zwang zou blijven. Alle spitssnuitige krokodillensoorten zijn van nature viseters. Ze liggen dan doodstil en wanneer er een vis in de buurt komt, grijpen ze die met een snelle zijdelingse beweging van de kaken. Dus kregen ze bij ons ook meestal zoetwatervis, voornamelijk brasem. Vroeger zijn ze ongetwijfeld ook gevoerd met vlees, muizen, kuikens, ratten of wijting, wat er maar voor handen was. Maar vanaf 1975 dus vooral brasem, hoewel ze als reactie-eters ook wel af en toe een rat kregen en namen.

Op foto's is zichtbaar dat de twee dieren er verschillend uitzien: het kleinere vrouwtje heeft een veel duidelijker rugtekening dan de man, haar onderkaak is gestreept, die van de man helemaal niet. Bovendien heeft ze een lichte iris, die van de man is donker. Ik heb dat eens voorgelegd aan de fameuze krokodillenexpert Peter Brazaitis van de New Yorkse dierentuin (Bronx Zoo). Hij dacht dat het hier twee verschillende populaties - maar dus wel dezelfde soort - uit de Congo betrof. Inmiddels is er door middel van genetisch en morfologisch onderzoek aangetoond dat de populatie spitssnuitkrokodillen uit West- en Centraal-Afrika uit tenminste twee soorten bestaat: een westelijke soort (*Mecistops cataphractus*) die grofweg van Guinee en Ghana tot en met Nigeria leeft, en een Centraal-Afrikaanse soort (*Mecistops leptorhynchus*) in Kameroen, de beide Congo's en de Centraal-Afrikaanse Republiek (Shirley *et al.* 2013, 2018). De geprononceerde 'kroon' achter de ogen die op foto's van het wijfje te zien is, wijst op een West-Afrikaanse herkomst van dit dier. Aan de schedels zouden de verschillen ook goed te zien zijn. Het lijkt mij interessant om ook beide schedels eens aan een nadere inspectie te onderwerpen.

Het 'Krokodillengebouw'

De dieren bleven in dat sfeervolle tropische Reptielenhuis tot 1975 en verhuisden daarna naar het verblijf wat toen speciaal voor ze gebouwd werd tussen de dikhuidenvleugel en de Rivièrehal: nu voor de alligators, de pantserkrokodillen en de brillaaimannen. Dat was één van de eerste verblijven waar een wat meer natuurlijke omgeving werd nagestreefd, met veel plantengroei, lianen, losvliegende vogels. Hier werden ook de eerste naoorlogse

kunstsotsen toegepast. Een vroege en aarzelende 'habitat-immersion' dus: een onderdompeling van de bezoekers in het biotoop van de dieren. Die opvatting was destijds, in de pre-masterplan-periode van Blijdorp, nog niet gewoon, maar werd in de grote buitenlandse dierentuinen al wel zichtbaar.

In dit verblijf, maar ook daarna, maakte het wijfje regelmatig een nestheuvel, waarin ze - ondanks vele paringen - onbevuchte eieren legde. Ze verdedigde dat nest met verve. Als achteraf duidelijk zou worden dat de dieren inderdaad tot twee verschillende soorten behoorden, is het feit dat de eieren altijd onbevucht waren niet zo heel vreemd meer. De brilkaaimannen (*Caiman crocodilus*) zaten in het Krokodillengebouw in een te donker, te diep verblijf en die zijn later uit welzijnsoverwegingen afgevoerd. Het verblijf werd uiteindelijk aangepast voor landschildpadden.

Laatste verblijf

In 2008, na 33 jaar in het Krokodillengebouw, verhuisden ze naar de huidige 'Krokodillenrivier'. Het vangen en overbrengen van de inmiddels volwassen dieren bleek een heel karwei. Vooral Hakuna was een zeer grote krokodil geworden en loodzwaar. Na veel moeite werd hij een kist in getrokken en overgebracht naar wat zijn laatste verblijf zou blijken. Het verhuizen van krokodillen op leeftijd valt niet aan te bevelen. Het stressniveau als gevolg van het vangen en overbrengen bleek behoorlijk hoog te zijn geweest. Beide pantserkrokodillen weigerden maandenlang voedsel. Pas na die zware gewenningsperiode bleek het nieuwe onderkomen een nieuw thuis voor beide dieren. Ze leefden er nog zes en zeven jaar, tot ze van ouderdom stierven. Het vrouwtje Matata stierf medio 2014. Hoe oud ze werd, is dus niet te achterhalen maar dat ze (ver) over de 80 was, is wel duidelijk. Vanaf 2014 was Hakuna dus niet alleen de oudste bewoner van Blijdorp, maar tevens de oudste pantserkrokodil in een dierentuin ter wereld. Hakuna stierf in 2015.

Collectie

Beide krokodillen blijven bewaard voor het nageslacht. Hakuna (het mannetje) zal 'levensecht' in opgezette vorm in de Diergaarde terugkeren. Van Matata (het vrouwtje) is het losse skelet onder catalogusnummer

NMR 9988-00707 opgenomen in de collectie van Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Na langdurige preparatie en conservering werden de schedel, kaken en enkele andere delen van het skelet voor het eerst getoond tijdens de Nationale Museumweek in april 2018. De huid bewaart Blijdorp voor educatieve doeleinden.

Na een periode van bijna een jaar kwamen er twee nieuwe pantserkrokodillen vanuit de dierentuin van Emmen naar Blijdorp. Het is niet bekend hoe oud het nieuwe koppel is, maar ze zijn de vijfendertig al wel gepasseerd, aangezien ze in Emmen arriveerden in 1982. De nieuwe krokodillen (voor zover ik weet hebben ze geen naam) zijn drie meter lang en wegen circa 125 kilo. Hopelijk zorgen zij tot in de verre toekomst voor net zo'n spannende levensgeschiedenis als hun illustere voorgangers! ◀

Bronnen

- Anoniem. 1963 - Spitsnuitkrokodillen - Blijdorp Geluiden, september 1963
- Anoniem. 1965. - De Van Harencarspel Volière - Blijdorp Geluiden, oktober 1965: 3
- Büttikofer, J. 1907 - Geïllustreerde gids voor de Rotterdamsche Diergaarde - pagina 79
- Kuiper, K. 1925 - Rotterdamsche Diergaarde - Geïllustreerde wandelgids - pagina 59
- Shirley, M.H., Vliet, K.A., Carr, A.N. & Austin, J.D. 2013 - Rigorous approaches to species delimitation have significant implications for African crocodylian systematics and conservation - Proc. R. Soc. B 281: 20132483
- Shirley, M.H., Carr, A.N., Nestler, J.H., Vliet, K.A. & Brochu, C.A. 2018 - Systematic revision of the living African Slender-snouted Crocodiles (*Mecistops* Gray, 1844) - Zootaxa 4504 (2): 151-193

▲ Matata in haar nadagen in de Krokodillenrivier, 2009. (Gerard Visser)

▲ Van het wijfje (Matata) zijn de schedel, de kaken en het complete losse skelet opgenomen in de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam; NMR 9988-00707. (Bram Langeveld)